

економічних збитків.

Розробка та обґрунтування концепції визначення величини екологічного податку для будівельних підприємств дозволить, на відміну від існуючих підходів, внести зміни в базу оподаткування, шляхом переходу від обсягів викидів до об'ємів виконаних будівельно-монтажних робіт. Це, в свою чергу, дозволить підвищити рівень обґрунтованості екологічного оподаткування в будівельній галузі.

İQTİSADİ TƏHLÜKƏSİZLİYƏ TƏSİR EDƏN AMİLLƏR VƏ ONLARIN SƏCİYYƏVİ CƏHƏTLƏRİ

*Nəşibova Arifə Carı qızı
Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan*

Müasir bazar təsərrüfatı şəraitində biznes subyektləri iqtisadi və sosial xarakterli iki mühüm vəzifəni yerinə yetirirlər. Mahiyyət baxımından iqtisadi funksiya rəqabət mühitinin formalaşması və inkişafı, iqtisadiyyatın dövlət sektoru ilə qarşılıqlı əlaqə, milli bazarın çoxçeşidli məhsul və xidmətlərlə təmin edilməsi və s. ibarətdir. Sosial funksiyanı isə ölkə daxilində məşğulluq problemlərinin həlli, cəmiyyətin demokratikləşməsi, “köhnə” orta sinfin möhkəmləndirilməsi və “yeni” orta sinfin formalaşması və s. təşkil edir. Təbii ki, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi kimi mühüm strateji məsələ dövlət hakimiyyət orqanlarının həmişə diqqət mərkəzində olub. Bazar münasibətləri sisteminin tələbləri nöqtəyi-nəzərindən sahibkarlıq fəaliyyəti və onun inkişafı ilə bağlı proseslər bir çox hallarda əlverişli olmayan, təhlükəli bir şəraitdə (sahibkarlıq fəaliyyətinin təzilməyən qanunvericilik bazasının lazımı səviyyədə olmaması və orada ziddiyyətli halların mövcudluğu, qarşılıqlı təsərrüfat formalarının bazar təsərrüfatçılığının sisteminə adekvat olmaması, formalaşan biznes strukturlarına real köməklik göstərmək üçün material və maliyyə resurslarının çatışmaması və s.) baş verir. Buna görə də biznes fəaliyyətinin təhlükəsizliyi ilə əlaqədar məsələləri həll etmədən bütövlükdə cəmiyyətdə və iqtisadiyyatda sahibkarlıq institutunu formalaşdırmaq qeyri- mümkündür.

Müasir iqtisadi münasibətlər sisteminin tələbləri baxımından təsərrüfat subyektlərinin məhsul və xidmətlər bazarında getdikcə dərinləşən rəqabət mühitində, mütəmadi dəyişən xarici amillərin təsiri altında və qeyri müəyyənlik dərəcəsinin yüksək olduğu bir şəraitdə fəaliyyət göstərmələri etibarlı iqtisadi təhlükəsizlik sisteminin mövcudluğunu tələb edir. Biznes subyektlərinin iqtisadi təhlükəsizlik problemləri iqtisadiyyatda böhran hallarının yaranması və bazarların qloballaşması zamanı daha da kəskin xarakter alır. Müasir şəraitdə iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyası aşağıdakı alqoritm əsasında formalaşır:

- müdafiə edilən obyektləri və onların sayını müəyyənləşdirmək;
- təhdidlərin spektrini və onlardan qorunma üsullarını təyin etmək.

Neqativ situasiyaların bir necə varinatda yaranma mərhələləri və inkişaf mexanizmi, eləcə də inkişafın gətirdiyi nəticələri müəyyənləşdirməklə iqtisadi təhlükəsizliyə təsir edən destruktiv faktorun təsnifləşdirilməsini həyata keçirmək mümkündür (3, s. 16):

- risk zonasının aşkar edilməsi-təhlükə doğura bilən vəziyyətin yaranması ehtimalı;

-çağrışlar - fitnəkar (profakasiya) fəaliyyət və təzyiq vasitəsi;

- təhlükə - ziyan vurmağa səbəb olan real imkanlar;

-təhdid - ziyan vurmaq niyyəti.

Risk iqtisadi təhlil obyektini hesab ediliyindən təhdidlərdə məhz risk müstəvisindən yanaşma tələb olunur. Çünki təsərrüfat praktikasının ən çox öyrənilən elementi hesab edilən risk təhdidlərin yaranma mənbəyidir və iqtisadi təhlükəsizliyə təhdid yaradan amillərin tədqiqi risklərin təhlili ilə paralel şəkildə aparılmalıdır. Deməli, belə qənaətə gələ bilərik ki, təhdid riskin inkişaf variantı və ya mərhələsidir.

Deməli, təhdid gələcəkdə maliyyə dayanıqlığı və tədiyyə qabiliyyətinin, istehsal həcmnin və rentabellik səviyyəsinin aşağı düşməsi, iş yerlərinin itirilməsi, büdcəyə vergi daxil olmalarının azalması və s. bu kimi neqativ nəticələrin yaranmasına və müəssisənin fəaliyyətinin pisləşməsinə səbəb olan təhlükə mənbəyidir. Bunun üçün isə tələb olunan ilkin şərt məhz iqtisadi təhlükəsizliyə təsir edən amilləri və təhdidləri vaxtında uçota almaq və diqqətdə saxlamaq lazımdır.

Məlum olduğu kimi təsərrüfat subyektlərinin iqtisadi təhlükəsizliyinə coxsaylı faktorlar təsir göstərir. Aydındır ki, təsiredici amillər vaxtında aşkar edilmədikdə və ya tələb olunan səviyyədə onlara reaksiya verilmədikdə bu amillərin təhlükəyə çevrilməsi ehtimalı böyüyür. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, təhdid aşkar edildikdən sonra o, iqtisadi təhlükəsizlik sahəsindən-səhnəsindən yoxa çıxmır. Odur ki, onları qiymətləndirmək üçün təhlil və nəzarət işlərini həyata keçirmək və imkan yarandıqca neytrallaşdırmaq lazımdır.

Praktik təcrübəyə istinadən deyə bilərik ki, təhlükə və təhdidlər siyasi quruluşu dəyişmək, əmək resurslarına sahib olmaq, birtərəfli güzəştlər əldə etmək və iqtisadi gücü zəiflətmək məqsədi ilə xarici ölkələrin dövlət orqanları və hakim elitası tərəfindən formalaşır.

Ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinə daxili və xaric təhdid və təhlükələrin təsiri bir qayda olaraq cəmiyyətdə və dövlətdə formalaşan daxili və xarici mühit amilləri və onların dəyişməsindən birbaşa asılıdır.

Daxili və xarici təhdidlərin real və potensial təhdidlərdən ibarət olduğunu nəzərə alsaq, görərik ki, iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə bilavasitə bağlı olan fəaliyyət məhz təhdidlərin proqnozlaşdırılmasından, eləcə də onların lokallaşdırılması üçün daha effektiv üsul, metodların axtarılıb tapılması və reallaşdırılmasından ibarətdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, əgər sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyəti xarici amillərdən dolayı formada asılıdırsa, daxili amillər (idarəetmə, maliyyə, əmək, istehsal, marketinq, hüquq, informasiya, texnoloji və s.) onların fəaliyyətinə birbaşa təsir göstərir. Nəzərə alınması tələb oluna digər məqam ondan ibarətdir ki, hər bir təsərrüfat subyektini fəaliyyət miqyası və spesifikliyinə, eləcə də sahə xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqləndikləri üçün daxili və xarici faktorlar fərdi xarakterə malik olur. Daxili və xarici mühit amillərinin sahibkarlıq subyektlərinin iqtisadi təhlükəsizliyinə təsir dərəcəsini bu təsiri qiymətləndirməyə imkan verən meyarlar və göstəricilər sistemindən istifadə etməklə müəyyənləşdirmək mümkündür .

Beləliklə, biznes subyektlərinin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə

əlaqədar yerinə yetirilən fəaliyyət mahiyyət ehtibarı ilə həm daxili, həm də xarici təhlükə mənbələrini uçota almaqla baş verməsi ehtimal olunan təhdidlər əsasında müəyyən edilir. Başqa sözlə, sahibkarlıq subyekti özünün təsərrüfat fəaliyyətini optimal qurmaqla istehsal (xidmət) sahəsində nəzərdə tutulan effektiv nəticələrə nail olursa, deməli, təhlükəsizlik sistemi subyektin fəaliyyət istiqamətindən asılı olaraq qarşısında duran məqsəd və vəzifələrin həlli variantlarını çox asanlıqla tapmaq və reallaşdırmaq üçün geniş imkanlar yaradır. Daha doğrusu, biznes subyektlərinin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi praktiki olaraq onların istehsal-təsərrüfat fəaliyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir.

İstifadə edilən ədəbiyyat

1. Государственная политика в сфере обеспечения национальной безопасности: экономико-правовой аспект: монография / под ред. С.Ю. Наумова, Б.В. Чернышева. Саратов : ССЭИ РЭУ им. Г.В. Плеханова, 2016.

2. Григорьева Е.А. Институциональное обеспечение модернизации экономики как условие экономической безопасности: монография. М. : ИНФРА-М, 2015.

3. Проблемы экономической безопасности: глобальные и региональные аспекты: монография. Челябинск : Южно-Уральский гос. ун-т, 2018.

4. Сушкова И.А., Калашникова Н.И., Калашников И.Б., Уколова Н.В. Современные аспекты анализа экономической политики: монография. Саратов : Наука, 2012.

SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN SƏMƏRƏLİ TƏŞKİLİ

Xəlilov Xəlil Ramiz oğlu

Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan

Bazar iqtisadi sisteminə əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşmasında və inkişafında sahibkarlıq bilavasitə rol oynayır. Bazar iqtisadiyyatını səciyyələndirən əsas cəhətlərdən biri sahibkarlığın inkişafıdır. Elə bazar iqtisadi sistemini digər sistemlərdən fərqləndirən əsas cəhət də azad sahibkarlıq anlayışıdır. Sahibkarlığa belə bir elmi tərifini isə belə vermək olar: Sahibkarlıq fəaliyyəti (sahibkarlıq) cəmiyyət üzvlərinin şəxsi gəlir və ya mənfəət əldə etməyə yönəldilən, öz riski və öz əmlak cavabdehliyi ilə həyata keçirilən müstəqil təşəbbüskarlıq fəaliyyətidir. Bu fəaliyyətlə məşğul olanlar isə sahibkar adlanırlar.

Sahibkarlıq fəaliyyəti ilk əvvəl dövlət qeydiyyatından keçməlidir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin dövlət qeydiyyatı “Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında” qanuna əsaslanır. Hüquqi şəxs yaratmaqla sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin qeydiyyatını Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi və rayon və icra hakimiyyəti aparır. Sahibkar fiziki şəxs olduqda isə qeydiyyat Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyində aparılır. Müəssisənin dövlət qeydiyyatına alınması üçün:

- Təsis sənədləri və hüquqi şəxsin nizamnaməsi
- Hüquqi şəxsin yaradılması haqqında təsis müqaviləsi